

Зміст

Вступне слово.

**Сучасна філософська антропологія:
від теоретичного до практичного повороту..... 7**

Розділ 1.

**ФІЛОСОФСЬКА АНТРОПОЛОГІЯ ЯК
МЕТААНТРОПОЛОГІЯ: МЕТОДОЛОГІЯ
СОЦІОГУМАНІТАРНОГО ЗНАННЯ
ТА ФІЛОСОФІЯ РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ..... 13**

Розділ 2.

**РОЗВИТОК І САМОРЕАЛІЗАЦІЯ
ЛЮДИНИ: ПРОЕКТИ
МЕТААНТРОПОЛОГІЇ
І ПОСТАНТРОПОЛОГІЇ..... 69**

Розділ 3.

**ФІЛОСОФСЬКА АНТРОПОЛОГІЯ
ЯК ФІЛОСОФІЯ СТАТІ ТА ГЕНДЕРУ..... 91**

Розділ 4.

**ПРОБЛЕМА СВОБОДИ: ВІД БУНТУЮЧОЇ
ЛЮДИНИ ДО ЦІЛІСНОСТІ ЧОЛОВІКА
ТА ЖІНКИ В ЛЮБОВІ 133**

Розділ 5.

**ПОТЯГИ ДО ЕРОСУ І ТАНАТОСУ В БУТТІ
ЛЮДИНИ: ЗУСТРІЧ ФІЛОСОФСЬКОЇ
АНТРОПОЛОГІЇ І ПСИХОАНАЛІЗУ 165**

Розділ 6.
**ЄВРОПЕЙСЬКА ЛЮДИНА ЯК ПРОБЛЕМА
ФІЛОСОФСЬКОЇ АНТРОПОЛОГІЇ:
ВІДМІННІСТЬ ТА ЄДНІСТЬ
АРХЕТИПІВ КУЛЬТУРИ..... 205**

Розділ 7.
**ПРАКТИЧНИЙ ПОВОРОТ
У ВІТЧИЗНЯНІЙ ФІЛОСОФСЬКІЙ
АНТРОПОЛОГІЇ: ОСМИСЛЕННЯ
ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО ПРОЕКТУ УКРАЇНИ 269**

Розділ 8.
**КОНСОЛІДАЦІЯ І КОНФРОНТАЦІЯ
В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: ФІЛОСОФСЬКО-
АНТРОПОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ 301**

Розділ 9.
**ГІБРИДНА ВІЙНА: ВИКЛИК
ЛЮДСЬКІЙ ПРИРОДІ В УКРАЇНІ
ТА СВІТІ..... 349**

Розділ 10.
**ФІЛОСОФСЬКА АНТРОПОЛОГІЯ
ЯК ФІЛОСОФІЯ ЛЮДЯНОСТІ: ЧИННИК
ЦІННІСНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНИ 367**

Заключне слово 391

Друзям, колегам і співавторам з відділу філософської антропології Інституту філософії НАН України імені Г. Сковороди, з кафедри філософської антропології Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова і з кафедри теоретичної і практичної філософії Київського Національного університету імені Т. Шевченка, разом з якими я маю надію здійснити поворот від теоретичного до практичного у філософії людини, не лише зберігаючи дух академізму, а й даючи йому нове життя.

Н. Хамітов

«Я переконаний, що вчинив правильно, присвятивши все своє життя наполегливому служінню науці. Я не відчуваю за собою якогось великого гріха, але часто шкодував, що не приніс більш безпосередньої користі ближнім...»

Чарльз Дарвін

«...Одна з найхарактерніших рис антропологічної філософії: в цій філософії, на відміну від інших галузей філософського дослідження, ми не бачимо повільного безперервного розвитку загальних ідей. Звісно, в історії логіки, метафізики та філософії природи ми також знаходимо гострі суперечності. Ця історія може бути описана в гегелівських термінах як діалектичний процес, в якому за кожним тезисом іде антитезис, – і все ж тут існує внутрішня сталість, ясний логічний порядок... Антропологічна філософія має зовсім іншу природу. У прагненні зрозуміти її реальну значущість ми повинні вдатися не до епічно описової, а до драматичної манери оповіді... Історія антропологічної філософії сповнена найглибших людських пристрастей... Ця історія стосується не тільки теоретичних проблем... Тут вся людська доля в напруженому очікуванні останнього суду...»

Ернст Кассілер

Вступне слово. Сучасна філософська антропологія: від теоретичного до практичного повороту

Сучасною будь-яку науку, в тому числі філософську, робить постановка і розв'язання актуальних для свого часу проблем.

При цьому актуальність проблем кожної галузі знання завжди є відносною – змінюються часи і змінюється актуальність. Проте у справжній науковій актуальності є й щось позачасове – якщо ставляться методологічні питання, що є значущими для будь-якого часу.

Тим більше це стосується галузей філософського знання, в яких постають не лише методологічні, а й *світоглядні* питання. Це ті питання, що зумовлюють життєву позицію і віру людини, на основі яких вже й стає можливим застосування методології як *інструмента*. В цьому значущість і вічна актуальність філософії для науки і всіх інших форм культури. Ставлячи й розв'язуючи світоглядні питання, філософія виходить на інтегральні методологічні конструкції й структури, які не можуть бути вироблені в конкретно-науковому знанні. Так через виконання своєї світоглядно-екзистенціальної функції філософія виконує функцію гносеологічну.

Сказане великою мірою стосується такої галузі філософського знання як філософська антропологія, що інтегрує досягнення спеціальних наук про людину, даючи їм світоглядно-методологічні ключі, а окрім того, досліджує людську природу, її межі та можливості у *власному предметному полі* – за межами спеціальних дисциплін. Тому вбачається, що представлені проблеми сучасної філософської антропології ще низку років будуть залишатися актуальними.

Я вирішив почати з методологічних проблем сучасної філософської антропології, і, окресливши власну методологію, показати, як вона працює у вирішенні як загальних теоретичних проблем цієї царини філософського знання, так і проблем, що стосуються теперішнього українського контексту – перейти від теоретичного до практичного повороту.

Практичний поворот в сучасній філософській антропології є вкрай актуальним, і відбувається він у вітчизняному контексті, як показує ґрунтовний аналіз ситуації, через зустріч з психоаналізом і публіцистикою, що наповнюються гуманістичним змістом і глибиною розуміння суперечливої природи людини. Разом із тим, в своїх найбільш конкретних формах цей практичний поворот здійснюється тоді, коли ми виходимо на актуальні для нашої країни доленосні соціально-комунікативні проблеми, і філософська антропологія починає взаємодіяти з соціальною філософією, соціальною психологією, соціологією, політологією і низкою інших наук, що вивчають суспільне у бутті людини. Вона починає взаємодіяти з ними, гуманізуючи на рівні світоглядних